

Araştırma Makalesi / Research Article

TÜRKİYE’DE EV-DIŞI YEMEK YEME ALIŞKANLIĞININ ANALİZİ*

Dr. Öğr. Üyesi Onur DEMİREL**

Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta (onurdemirel@sdu.edu.tr)

Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI

Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta (selimhatirli@sdu.edu.tr)

ÖZET

Çalışmada “TÜİK Hanehalkı Bütçe Araştırması 2017” verileri kullanılarak Logit yöntemi ile Türkiye’de hanehalklarının ev-dışı yemek yeme alışkanlıklarını etkileyen faktörlerin ekonometrik olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Bağımlı değişkenin hanehalkının ev-dışı yemek yeme alışkanlığı olduğu modelde bağımsız değişkenler olarak ise hanehalkı tipi, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin eğitim durumu, hanehalkı reisinin medeni hali, hanehalkı geliri, hanehalkı reisinin çalışma durumu, hanehalkının pazara çıkma alışkanlığı ve hanenin otomobil sahipliği dikkate alınmıştır. Modelin tahmini sonucunda, hanehalkının ev-dışı gıda tüketimini artıran faktörlerin çocuklu çekirdek aile olma, hanehalkının büyüklüğünün fazla olması, hanehalkı reisinin çalışıyor olması ve hanehalkının otomobile sahip olması olduğu tespit edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Ev-dışı yemek yeme alışkanlığı, Logit, Marjinal etki.

THE ANALYSIS OF FOOD AWAY FROM HOME EATING HABITS IN TURKEY

ABSTRACT

In the study, it is aimed to determine the factors affecting food away from home eating habits of households in Turkey with Logit method by utilising the 2017 Household Budget Survey of Turkish Statistical Institute. In the study whose dependent variable is the food away from home eating habit; the type of household, the size of household, the education level of the head of household, the marital status of the head of household, the income of household, the employment status of the head of household, the shopping from bazaar habit of household and the automobile possession are taken as independent variables. Based on the econometric estimation results; it is found that being a nuclear family with child(ren), having a large size of household, having a working household head and having an automobile increase the out-of-home food consumption.

Keywords: Out-of-home eating habit, Logit, Marginal effect.

* Çalışma 18-20 Nisan 2019 tarihleri arasında Alanya/Antalya’da Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi ve Asoscongress tarafından düzenlenen “Uluslararası Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Sempozyumu”nda özet bildirisi olarak yayımlanmış çalışmanın genişletilmiş versiyonudur.

** Sorumlu yazar.

1. Giriş

Dünyada gelişmiş ülkelerde devam eden ev-dışı gıda tüketimindeki artış trendi son dönemde gelişmiş ülkelerde de gözlenmektedir. Bu trend, hanehalklarının toplam harcamaları içindeki gıda harcamaları oranındaki azalışa karşın gerçekleşmektedir (Mancino vd., 2009; Liu vd., 2013). Örneğin, ABD Tarım Bakanlığı'nın (USDA) verilerine göre ev-dışı gıda harcamalarının toplam gıda harcamaları içindeki payı 1970 yılında %20 iken, 2000 yılında %47'ye ve 2017 yılında %54'e yükselmiştir (Bkz. Tablo 1). Benzer bir eğilim Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Örneğin Yunanistan'da 1974 yılı itibariyle ev-dışı gıda harcamasının payı yaklaşık %8 iken bu oran 1998/99 yılında %32,5'e yükselmiştir (Lazaridis & Drichoutis, 2005: 23). Yine İspanya için bu oran 1970'li yıllarda %10 civarında iken 1996 yılına gelindiğinde %25'i bulmuştur (Angulo vd., 2002: 1). İrlanda için ise oran 1987'de %13 iken 1999 yılında %23'e yükselmiştir (Keelan vd., 2009: 270). Gelişmekte olan ülkeler için de benzer bir trend geçerlidir. Örneğin Çin için bu oran 1995 yılında %9,8 iken, 2010 yılında oran %22,8'e yükselmiştir (NBSC, 2012).

Tablo 1: ABD'de Evde ve Ev-Dışında Gıda Tüketimi (Milyar Dolar)

	Evde Gıda Tüketimi	Payı (%)	Ev-Dışı Gıda Tüketimi	Payı (%)	Toplam
1980	188.067,00	60,99	120.296,00	39,01	308.363,00
1990	324.609,32	56,99	244.974,81	43,01	569.584,13
2000	443.137,38	53,12	391.085,57	46,88	834.222,95
2010	637.200,94	51,45	601.383,01	48,55	1.238.583,95
2014	727.770,53	49,88	731.257,63	50,12	1.459.028,16
2017	746.985,31	46,22	869.273,19	53,78	1.616.258,50

Kaynak: USDA, Food Expenditure Series, <https://www.ers.usda.gov/data-products/food-expenditure-series/food-expenditure-series/#Archived%20Food%20Expenditure%20Tables>.

Tüketiciler ev-dışı gıda tüketiminin bireysel sebeplerini gıda harcamalarını azaltma, etkinlik, eğlence, damak tadı ve sosyal etkileşim olarak sıralasalar da ev-dışı gıda tüketim harcamalarındaki değişimlerin başlıca nedenleri olarak kadınların emek piyasalarında artan oranda yer alması, ev-dışı gıda harcamasının gelir artışına duyarlılığı ve gelirlerdeki ve satın alma gücündeki artışlar, kentli nüfusun büyümesi ve hanehalklarının zaman kısıdının artması, gıda üreticisi firmaların küreselleşme sonucunda yaygınlaşması, artan pazarlama ve reklam faaliyetleri, gelenek, kültür ve sosyalleşme yapılarındaki değişimler, eğitim, turizm ve tüketici tutumlarındaki değişimler belirtilebilir (Rufino, 2014: 2-3; Bozoğlu vd., 2013: 2; Fabiosa, 2008: 1).

Bu çalışmada TÜİK'in "Hanehalkı Bütçe Araştırması 2017" verileri kullanılarak hanehalklarının ev-dışı yemek yeme alışkanlıklarını etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin ekonometrik yöntemle ortaya konması ve politika önerilerinde bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle literatür taranmış, ardından Türkiye'deki mevcut durum incelenmiş ve son olarak ampirik model çözümlenmiş ve elde edilen bulgular sonuç bölümünde tartışılmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulguların, daha iyi pazarlama stratejileri geliştirmede, pazarın gelecek trendlerini öngörmeye, kaynakların daha etkin kullanılmasında ve yeni iş olanaklarının keşfedilmesinde ev-dışı gıda üreticilerine katkılar sağlaması beklenmektedir. Yine politika yapıcıların ekonomik, gıda sağlığı ve kamusal sağlık konularında politikalar geliştirmesinde de çalışmanın katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Literatür Taraması

Türkiye için ev-dışı yemek yeme alışkanlığı üzerine literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Örneğin Akbay & Bozoğlu, 2005 yılında Kahramanmaraş ilindeki hanelerin ev ve ev-dışı tüketim alışkanlıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda ailelerin gıda harcamalarının toplam harcamaları içinde %28,6'lık paya sahip olduğunu, ev-dışı gıda harcamalarının ise toplam gıda harcamaları içinde %9'luk bir paya sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada ayrıca Working-Leser tahmin sonuçlarına göre gıda talebinin gelir esnekliği 0,87; evde gıda tüketimi ve ev-dışı gıda tüketimi gelir esneklikleri ise sırasıyla 0,73 ve 2,7 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ev-dışı gıda tüketiminin lüks mal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akbay vd. (2007), Türkiye'de fast-food tüketimini etkileyen tüketici karakteristiklerini araştırdıkları çalışmalarında tesadüfi fayda teorisine dayalı geliştirdikleri modeli sıralı Probit yaklaşımı ile tahmin etmişlerdir. Adana ili kentsel alanda ikamet eden hanehalklarından elde edilen veriler kullanılarak tahmin edilen model sonucunda; yaş, gelir, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkında çocuğun olması, fast-food fiyatı, sağlık kaygıları ve çocukların tercihi değişkenlerinin fast-food tüketim sıklığını istatistiksel olarak anlamlı etkilediği belirlenmiştir.

Onurlubaş vd. (2015), Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinde yürüttükleri çalışmada en yüksek gelire sahip %20'lik grubun, aylık gelirin içerisindeki aylık ev-dışı gıda tüketiminin payının %21,83 olduğunu; özel günlerin ev-dışı gıda tüketiminde en önemli neden olduğunu ve meslek grupları ile ev-dışı gıda tüketme alışkanlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Bekar & Gümüş Dönmez (2016), 392 tüketici üzerine yaptıkları çalışmada tüketicilerin açlığı gidermekten ziyade, sosyal, psikolojik ve ekonomik nedenlerden ve zorunluluktan dolayı dışarıda yemek yediğini; kadın ve evli tüketicilerde psikolojik ve zorunluluk unsurlarının, erkek ve bekâr tüketicilerde ise sosyolojik ve ekonomik unsurların daha baskın olduğunu tespit etmişlerdir.

Kutluay Tutar & Yazırlı (2016), Aydın ili Nazilli ilçesi kentsel alanında ikamet eden hanehalklarının ev-dışı gıda tüketimini inceledikleri çalışmalarında, ev-dışı gıda tüketimini etkileyen faktörlerin başında ailelerin gelirinin, annenin statüsünün, annenin eğitim seviyesinin, bireylerin medeni durumunun ve ailelerin sahip oldukları mal varlıklarının olduğunu tespit etmişlerdir.

Çetinkaya (2017), doktora tezinde tüketicilerin alışveriş merkezlerinde (AVM) yemek yeme alışkanlıklarının nedenlerini incelemiş ve tercihlerinde AVM'lerdeki yemek ücretlerinin düşüklüğünün en önemli faktör olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yaş ile AVM'lerde yemek yeme tercihi arasında negatif bir ilişkinin olduğunu sonucuna da ulaşmıştır.

Ertürk (2018) çalışmasında, dışarıda yemek yemenin sebeplerini aileyle birlikte olmak, arkadaşlarla birlikte olmak, değişik bir ortamda olma isteği, kişisel özel gün kutlaması, sosyalleşmek, eğlenmek, farklı tatlar deneme isteği, geleneksel özel gün kutlaması, çocukların istemesi, yemek yapacak zaman olmaması olarak tespit etmiştir.

Terin (2019), Türkiye’de hanehalklarının ev-dışı gıda harcamalarını genelleştirilmiş Heckman örneklem seçim modeli ile incelediği çalışmasında hanehalkı reisinin erkek olmasının ve artan gelir düzeyinin ev-dışı gıda harcamalarını olumlu; hanehalkı reisinin evli olmasının ve devletten ve özel sektörden nakdi yardım almanın ev-dışı gıda harcamalarını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.

Türkiye için literatür incelendiğinde, farklı yıllar ve bölgeler için farklı ekonometrik yöntemler kullanılarak çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Literatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde; gelir (ve servet) düzeyinin, hanehalkı büyüklüğünün, çocuk sahipliğinin, (özel günlerde ve arkadaş grupları ile vb. sebeplerle) sosyalleşme isteğinin, hanehalkının (aile reisinin ve/veya kadının) çalışma durumu ve mesleğinin, aile reisinin ve/veya kadının eğitim durumunun, medeni durumun, yaşın, değişiklik (mekân ve/veya lezzet) isteğinin ve zaman kısıtının ev-dışı yemek yeme alışkanlığını etkilediği görülmektedir. Öte yandan benzer sonuçlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için de benzerlik arz etmektedir. Örneğin; Fanning vd., (2002) yaptıkları çalışmada ABD Tarım Bakanlığı’nın 1994-98 arası verilerini kullanarak sosyoekonomik değişkenler ile fast-food yeme olasılığı (Logit modeli) ve fast-food harcaması (Tobit modeli) arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda fast-food tercihi ve harcamasının yaş, gelir, hanehalkı büyüklüğü, çalışılan süre, yemek yeme arasının süresi ve eğitim düzeyine bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Bamiro & Aran (2012), Nijerya için yaptıkları çalışmada Probit yöntemini uygulamışlar ve ev-dışı gıda harcamasının miktarının cinsiyete, hanehalkı büyüklüğüne ve hanehalkında yetişkinlerin oranına bağlı olduğunu tespit etmişlerdir. Öte yandan ev-dışı gıda harcamaları ayrıştırıldığı zaman, özellikle kadınların aperatif yiyeceklerde erkeklere göre daha az tüketim yaptıklarını belirtmektedirler.

Sa vd. (2012), yaptıkları çalışmada Uganda’nın Kampala şehrinde fast-food yeme alışkanlıklarını ve belirleyicilerini yaptıkları anket ile araştırmışlardır. Heckman modelinin kullanıldığı araştırmada, hanehalkı büyüklüğünün, eğitim düzeyinin ve iş ile ev arasındaki mesafenin fast-food tüketimini negatif; gelir düzeyinin ise pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Tüketicilerin fast-food tercihlerinde lezzet ve pratiklik değil; iş yoğunluğu ve yemek hazırlamaya ayrılabilir sürelerin kısıtlılığının etkili olduğu belirtilmiştir.

Naidoo vd. (2017), Singapur için 2010 Ulusal Beslenme Araştırması’nı kullanarak dışarıda yemek yeme alışkanlıklarını araştırmışlardır. Çalışmada dışarıda yeme alışkanlığının %73,3 olduğu; bunun %61,1’inin sokak satıcısı tipi yerlerde, %20,4’ünün ise okul/işyeri kantinlerinde yapıldığı tespit edilmiştir.

3. Gereç ve Yöntem

Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu B tipi mikro veriler arasında yer alan 2017 Hanehalkı Bütçe Anketi Veri Seti (TÜİK, 2019) kullanılmıştır. Orijinal veri setinde 12.166 haneye ait veri bulunmakla birlikte, eksik veriler dışlandıktan sonra 12.150 haneye ait veriler dikkate alınarak ekonometrik analizler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye geneli ev-dışı yemek yeme alışkanlığını etkileyen faktörlerin analizinin amaçlandığı bu çalışmada modelin bağımlı değişkeni kesiklidir. Literatürde kesikli değişkenler analizi için yaygın olarak Logit ve Probit yöntemleri kullanılmaktadır. Logit ile Probit yöntemleri arasındaki temel farklılık, modellerin olasılık dağılımlarına ilişkin varsayımların farklı olmasıdır. Logit modeli lojistik dağılımın kümülatif dağılım fonksiyonunu kullanırken, Probit modeli ise standart normal dağılımın kümülatif dağılım fonksiyonunu kullanır. Bununla birlikte her iki model de yakın model tahmin sonuçları vermektedir (Greene, 2012). Ancak, Logit modelinin Probit modeline göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini daha iyi açıkladığı kabul edildiğinden çalışmada Logit modeli kullanılmıştır (Amemiya, 1983). Logit modeli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Gujarati, 1995).

$$P_i = F(Z_i) = F(\alpha + \beta X_i) = \frac{1}{(1 + \exp^{-Z_i})} = \frac{1}{1 + \exp^{-(\alpha + \beta X_i)}} \quad (1)$$

Yukarıdaki eşitlikte;

P_i : i 'nci hanehalkının ev-dışında yemek yemeyi tercih etme olasılığı,

F: Kümülatif olasılık fonksiyonu,

Z_i : $\alpha + \beta X_i$

α : Sabit katsayı,

β : Ev-dışında yemek yemeyi etkileyen faktörler için tahmin edilecek parametreleri,

X_i : i 'nci hanehalkının ev-dışında yemek yemesini etkileyen bağımsız değişkenleri ifade etmektedir.

Eşitlik 1'in her iki tarafının doğal logaritması alındığında Eşitlik 2 elde edilir:

$$L_i = Ln\left[\frac{P_i}{(1 - P_i)}\right] = Z_i = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + e_i \quad (2)$$

Yukarıdaki modelin bağımlı değişkeni (Z_i), belirli bir seçeneği seçmenin (ev-dışında yemek yemeyi tercih etmesinin), seçmemeye (ev-dışında yemek yemeyi tercih etmemesine) olan oranının doğal logaritmik değerini, e_i ise hata terimini ifade etmektedir. Logit modelinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi marjinal etkiler aracılığıyla açıklanır. Sürekli ve kesikli değişkenler için marjinal etkiler Eşitlik 3 ve Eşitlik 4'te verilmiştir (Greene, 2012).

Sürekli değişken:

$$\left(\frac{\partial P_i}{\partial X_{ij}}\right) = [\beta_j \exp(-\beta X_{ij})] / [1 + \exp(-\beta X_{ij})]^2 \quad (3)$$

Kesikli değişken:

$$\left(\frac{\partial P_i}{\partial X_{ij}}\right) = P_i(Y_i: X_{ij} = 1) - P_i(Y_i: X_{ij} = 0) \quad (4)$$

Çalışmada, modelin bağımlı değişkeni hanehalkının ev-dışında yemek yeme alışkanlığının olup olmadığıdır. TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketinde hanehalkının ev-dışında yemek yeme alışkanlığı “*Hanede öğlen veya akşam yemeklerini dışarıda (lokanta, açık büfe, dönerci vb. yerlerde) yeme alışkanlığı*” şeklinde tanımlanmıştır. Eğer ev-dışında yemek yeme alışkanlığı varsa 1, yoksa 0 olarak kabul edilmiştir. Modelin bağımsız değişkenleri ise literatür incelemelerle geliştirilmiştir. Buna göre, hanehalkının ev-dışında yemek yeme alışkanlığını etkileyen faktörlerden **hanehalkı tipi**, TÜİK Hanehalkı Bütçe Anketi’ndeki 7 seçenektan çocuklu aileleri kapsayan ilk 3 seçeneğin birleştirilmesi ile elde edilmiştir. **Hanehalkı büyüklüğü** ise OECD ölçeğine göre hesaplanmış sürekli değişken olarak modele dahil edilmiştir. Yine **hanehalkı reisinin eğitim durumu** (lise üzeri ise 1), **medeni durumu**, **çalışma durumu** da modele dahil edilen değişkenler arasındadır. Sürekli değişken olan **hanehalkı aylık ortalama geliri** ise gelir düzeyinin ev-dışı yeme alışkanlığı üzerindeki etkisini ölçmek için üç guruba ayrılarak kategorik hale getirilmiştir. **Hanehalkının pazara çıkma alışkanlığı** ve **otomobil sahipliği** de modele dahil edilen diğer kesikli bağımsız değişkenlerdir.

Tablo 2: Değişken Tanımlamaları

Bağımlı Değişken		
EDYA: Ev-dışında yemek yeme alışkanlığına sahip ise	=1	Diğer=0
Bağımsız Değişkenler		
HHT: Hanehalkı (1 veya daha fazla çocuklu) çekirdek aile ise	=1	Diğer =0
HHB: Yenilenmiş OECD ölçeğine göre eşdeğer hane büyüklüğü*	Sürekli değişken	
EGTM: Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi lise üstü ise	=1	Diğer =0
MD: Hanehalkı reisi evli ise	=1	Diğer =0
GELIR1: Hanenin aylık ortalama geliri 2.000 TL’nin altında ise	=1	Diğer =0
GELIR2: $2.000 \leq$ Hanenin aylık ortalama geliri < 5.000 TL ise	=1	Diğer =0
CD: Hanehalkı reisi çalışıyor ise	=1	Diğer =0
PA: Hanenin pazara çıkma alışkanlığı var ise	=1	Diğer =0
OS: Hanehalkı otomobil sahibi ise	=1	Diğer =0

* Hanedeki ilk yetişkin için 1, 14 ve daha yukarı yaştaki fertler için 0,5, 14 yaşından küçük fertler için 0,3 değerleri dikkate alınarak hesaplanan hanehalkı büyüklüğüdür.

Teorik olarak Eşitlik 2’de tanımlanan model, i’ ninci hanehalkı için bağımsız değişkenlere göre Eşitlik 5’te ifade edilmiştir.

$$EDYA_i = \alpha + \beta_1 HHT_i + \beta_2 HHB_i + \beta_3 EGTM_i + \beta_4 MD_i + \beta_5 GELIR1_i + \beta_6 GELIR2_i + \beta_7 CD_i + \beta_8 PA_i + \beta_9 OS_i \quad (5)$$

4. Araştırma Bulguları

İncelenen aileler aylık ortalama gelirleri bakımından, frekans dağılımı yardımıyla 3 gruba ayrılmıştır. Birinci gelir grubunu aylık 2.000 TL'den daha az gelire sahip olan hanhalkları; ikinci gelir grubunu aylık 2.000 TL ve üzeri, fakat 5.000 TL'nin altında gelire sahip hanhalkları ve üçüncü gelir grubunu aylık 5.000 TL ve üzeri gelire sahip hanhalkları oluşturmaktadır.

Gelir gruplarına göre aylık ortalama gelirler ve hanhalkı sayıları Tablo 3'te verilmiştir. Gelir gruplarına göre, hanhalklarının %22,59'u birinci gelir grubunda (GELIR1), %54,02'si ikinci gelir grubunda (GELIR2) ve %23,39'u ise üçüncü gelir grubunda (GELIR3) yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre, hanhalklarının aylık ortalama geliri 3.967 TL olup, gelir gruplarındaki aylık ortalama gelirler sırasıyla 1.426 TL, 3.250 TL ve 8.075 TL'dir. Araştırmaya dahil edilen hanhalklarının OECD hesaplama yöntemine göre hesaplanan ortalama büyüklüğü ise 1,89 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3: Hanhalkının Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

	Ortalama Gelir	n	%
GELIR1: Aylık gelir < 2.000 TL	1.426	2.745	22,59
GELIR2: 2.000 TL ≤ Aylık gelir < 5.000 TL	3.250	6.563	54,02
GELIR3: Aylık gelir ≥ 5.000 TL	8.075	2.842	23,39
Toplam	3.967	12.150	100,00

Hanhalklarının gelir ortalamaları ev-dışı yemek yeme alışkanlığına göre ayrıştırıldığında her üç gelir grubu için de ev-dışı yemek yeme alışkanlığına sahip olan hanhalklarının daha yüksek gelire sahip oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 4). Ev-dışı yemek yeme alışkanlığına sahip hanhalklarının sırasıyla %7,91; %49,72 ve %42,37'si birinci, ikinci ve üçüncü gelir gruplarına aittir ve ortalama gelirleri sırasıyla 1.550 TL; 3.462 TL ve 8.803 TL'dir. Üç grubun ağırlıklı ortalama geliri ise 5.574 TL'dir. Bu rakamlar, ev-dışı yemek yeme alışkanlığı olmayan grup ile karşılaştırıldığında ortalama gelirlerin her bir gelir grubu için daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla gelirin, hanhalklarının ev-dışı yemek yeme alışkanlıklarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

Tablo 4: Gelir Gruplarına Göre Hanhalkının Ev-Dışı Yemek Yeme Alışkanlığı

	Ev-Dışı Yemek Yeme Alışkanlığı Olanlar			Ev-Dışı Yemek Yeme Alışkanlığı Olmayanlar		
	Ortalama Gelir	n	%	Ortalama Gelir	n	%
GELIR1: Aylık gelir ≤ 2.000 TL	1.550	286	7,91	1.411	2.459	28,81
GELIR2: 2.000 TL ≤ Aylık gelir < 5.000 TL	3.462	1.798	49,72	3.171	4.765	55,84
GELIR3: Aylık gelir ≥ 5.000 TL	8.803	1.532	42,37	7.224	1.310	15,35
Toplam	5.574	3.616	100,00	3.286	8.534	100,00

Türkiye’de gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payı incelendiğinde, payın 2002 yılındaki %26,67 değerinden, 2017’de %19,7’ye gerilediği görülmektedir (bkz. Tablo 5). Gıda harcamalarının toplam tüketim harcaması içindeki payı düşmesine rağmen, ev-dışı gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payı ise sürekli artmış ve 2002 yılındaki %4,4’lük paydan, 2017 itibari ile %6,2’ye yükselmiştir. Hanehalklarının 2017 yılı itibari ile hanehalkı başına ev-dışı gıda harcaması nominal olarak 237 TL düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 5: Hanehalkı Ev-Dışı Gıda Harcamasının Toplam Gıda Harcaması İçindeki Payı

	Gıda Harcamasının* Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı (%)	Ev-Dışı Gıda Harcamasının** Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı (%)	Hanehalkı başına Ev-Dışı Gıda Harcaması Miktarı (TL)
2002	26,67	4,4	27
2005	24,88	4,4	48
2010	21,9	5,4	100
2017	19,7	6,2	237

* Gıda Harcaması için, TÜİK (2019) “Gıda ve alkolsüz içecekler” kalemi dikkate alınmıştır.

** Ev-Dışı Gıda Harcaması için ise, TÜİK (2019) “Otel, Lokanta ve Pastane” kalemi dikkate alınmıştır.

Gıda ve ev-dışı gıda harcamaları gelir gruplarına göre incelendiğinde ise hem 2010 hem de 2017 yılında en düşük gelire sahip %20’lik gruptan (1. %20) en yüksek gelire sahip %20’lik gruba (5. %20) gidildikçe gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payının düştüğü; ev-dışı gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payının ise arttığı görülmektedir. 2010 ve 2017 yılları için gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payı karşılaştırıldığında her bir gelir grubu için oranın düştüğü görülürken; ev-dışı gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payının ise her bir gelir grubu için arttığı görülmektedir. 2017 yılı itibariyle Türkiye’de gıda harcamalarının toplam tüketim harcaması içindeki payının ortalamada %19,7; ev-dışı gıda harcamasının toplam tüketim harcaması içindeki payının ise ortalamada %6,2 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Gelir Gruplarına Göre Gıda ve Ev-Dışı Gıda Harcamalarının Payı (%)

	2010		2017	
Gelir Grupları	Gıda Harcamasının Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı	Ev-Dışı Gıda Harcamasının Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı	Gıda Harcamasının Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı	Ev-Dışı Gıda Harcamasının Toplam Tüketim Harcaması İçindeki Payı
1. %20	31,9	3,5	28,6	4,5
2. %20	26,8	4,6	24,9	5,2

Tablo 6 devam

3. %20	24,1	5,4	22,6	5,5
4. %20	21,2	5,4	19,3	6,4
5. %20	16,7	6,2	14,6	7,1
Ortalama	21,9	5,4	19,7	6,2

Hanehalklarının ev dışı yemek yeme alışkanlıklarını etkileyen sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi Eşitlik 5'te açıklanan Logit modeli kullanılarak maksimum olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmiştir. Modelin tahmin sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. Logit modelinin başarı ölçütleri olarak literatürde yaygın olarak modelin doğru tahmin oranı, Maddala ve Pseudo belirlilik katsayıları (R^2) kullanılır. Analiz sonuçlarına göre modelin doğru tahmin oranı %73,98 olarak hesaplanmıştır. Buna göre model, %50-%50 sınıflama tablosu ile karşılaştırıldığında, hanehalklarından ev-dışı yemek yeme alışkanlığı olanlar ve olmayanları %73,98 oranında doğru olarak sınıflandırmaktadır. Pseudo belirlilik katsayısı ise 0,13 olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca, LR test istatistiği (1.955,85) değerine göre modele dahil edilen değişkenlerin tamamı, bir-bütün-olarak %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7: Model Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Wald-değeri	P değeri	Marjinal Etki (%)
Sabit	0,040	0,431	0,67	---
HHT	0,409	8,004	0,00*	8
HHB	0,307	6,585	0,00*	6
EGTM	0,005	0,108	0,91	0
MD	-1,918	-23,564	0,00*	-28
GELIR1	-0,888	-17,452	0,00*	-17
GELIR2	-0,160	-5,553	0,00*	-3
CD	0,718	12,413	0,00*	15
PA	-0,875	-12,160	0,00*	-19
OS	0,636	11,732	0,00*	12
LR İstatistiği	1.955,85		0,00*	
McFadden R^2			0,13	
Doğru Tahmin Oranı			73,98	

* %1 önem düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonuçlarına göre, modele dâhil edilen değişkenlerden hanehalkı reisinin eğitim durumu dışındaki açıklayıcı değişkenlerin tamamı istatistiksel olarak %1 önem düzeyinde anlamlı ve teorik olarak beklenen işarete sahiptirler. Modelin doğru tahmin oranı, belirlilik katsayısı

göstergeleri ve tahmin edilen katsayılarından bir tanesi dışındaki değişkenlerin tamamının anlamlı olması nedenleriyle açıklayıcı değişkenlerin modeli iyi bir şekilde açıkladığı kabul edilebilir.

Model tahmin sonuçlarına göre; hanehalkı tipi, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin eğitim durumu, hanehalkı reisinin çalışma durumu ile otomobil sahipliği değişkenlerinin hanehalkının ev-dışı yemek yeme alışkanlığını pozitif yönde etkilediği belirlenmiştir. Buna karşın, hanehalkı reisinin medeni durumunun evli olması, hanehalkının aylık gelirinin düşük ve orta gelir gruplarında bulunması ile pazar alışkanlığının olmasının hanehalkının ev-dışı yemek yeme alışkanlığını negatif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir.

Logit modelindeki açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerine etkileri, tahmin edilen katsayılar yerine marjinal etkiler yardımı ile açıklanır. Model tahmin sonuçlarına göre, 1 veya daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin ev-dışı yemek yeme olasılıkları diğer aile tiplerine göre %8 oranında daha fazladır. Benzer şekilde OECD ölçeğine göre dikkate alınan hanehalkı büyüklüğünün ev-dışı yemek yeme alışkanlığı üzerine etkisinin pozitif yönlü olduğu ve hane büyüklüğündeki %1'lik artışın ev-dışı yemek yeme olasılığını %6 artırdığı belirlenmiştir. Modele dahil edilen bir diğer değişken, hanehalkı reisinin eğitim düzeyidir. Model tahmin sonuçlarına göre hanehalkı reisinin eğitim düzeyinin lise üzerinde olmasının ev-dışı yemek yeme alışkanlığı üzerine etkisinin beklentiyle uyumlu olarak pozitif olduğu ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu değişkenin istatistiksel olarak anlamsız çıkmasının arkasında yatan temel neden, lise üzeri eğitime sahip olan hanehalklarının %57'sinin ev-dışı yemek yeme alışkanlığına sahip olmasına karşın örnek hacmi (12.150 hanehalkı) içerisinde bu hanehalklarının payının sadece %15,3 olmasıdır.

Hanehalkı reisinin medeni durumu ev-dışı yemek yeme alışkanlığını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Model tahmin sonucunda hanehalkının medeni durumunun evli olmasının ev-dışı yemek yeme alışkanlığı üzerine negatif etkide bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç beklentiyle uyumlu olup, marjinal etki dikkate alındığında, evli olan hanehalklarının evli olmayanlara göre ev-dışı yemek yeme alışkanlığı olasılığı %28 gibi önemli bir oranda daha düşüktür. Benzer bulguya literatürde Bozoğlu vd. (2013), Piekut (2016), Erin (2019), Traş & Şengül (2017) çalışmalarında da ulaşılmıştır.

Talep teorisi kapsamında bir malın talebini etkileyen en önemli değişkenlerden bir tanesi hanehalkı veya bireyin gelir seviyesidir. Model sonuçlarına göre aylık ortalama geliri 2.000 TL'den az olan hanehalklarının referans grup olan geliri 5.000 TL ve üzeri olan hanehalklarına göre ev-dışı yemek yeme olasılığı %17 daha düşüktür. Aylık ortalama geliri 2.000 TL ile 5.000 TL arasında yer alan hanehalklarının ev-dışı yemek yeme olasılıkları ise referans gruba (geliri 5.000 TL ve üzeri) göre %3 daha düşüktür. Bu sonuç beklentiyle uyumludur ve hanehalklarının gelirlerindeki artış, hanehalklarına zorunlu mallar dışında harcayabilmeleri için fazladan bütçe sağladığından gelir artışının ev-dışı yemek yeme talebini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Gelir ile hanehalklarının ev-dışı yemek yemeleri arasındaki bu pozitif yönlü ilişki literatürdeki çeşitli çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (Akbaş & Bozoğlu, 2005; Bozoğlu vd., 2013; Traş & Şengül, 2017; Terin, 2019)

Modele dahil edilen bir diğer değişken hanehalkı reisinin çalışma durumudur. Hanehalkı reisinin çalışmasının doğrudan gelir üzerine artırıcı etkisi nedeniyle bu değişkenin katsayısının pozitif ve dolayısıyla ev-dışı yemek yeme alışkanlığı üzerine olumlu etki yapması

beklenmektedir. Model tahmin sonuçları bu beklentiyle uyumlu olup, hanehalkı reisinin çalışmasının çalışmayanlara göre ev-dışı yemek yeme olasılığının %15 daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Modele dahil edilen bir diğer değişken hanehalkının pazara çıkma alışkanlığı olup bu değişkenin ev-dışı yemek yeme alışkanlığının negatif yönde etkilemesi beklenmektedir. Model tahmin sonuçlarına göre pazara çıkma alışkanlığı olan hanehalklarının pazara çıkma alışkanlığı olmayan hanehalklarına göre ev-dışı yemek yeme alışkanlıklarının %19 olasılıkla daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ev-dışı yemek yeme alışkanlığını etkilediği düşünülen hanehalkının otomobil sahipliğinin ise ev-dışı yemek yeme alışkanlığını artırıcı etki yaptığı ve bu etkinin %12 olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, otomobil sahibi olan hanehalklarının otomobili olmayan hanehalklarına göre ev-dışı yemek yeme alışkanlıkları %12 daha fazladır.

5. Sonuç

Türkiye’de 2015 yılı itibariyle ev-dışı gıda harcamasının büyüklüğü 50 milyar TL’dir. Bu rakam ABD ve Avrupa ile karşılaştırıldığında sırasıyla 37’de ve 29’da bire tekabül etmektedir. Avrupa nüfusunun (742,5 milyon) Türkiye nüfusunun (77 milyon) yaklaşık 9,5 katı olduğu düşünülürse, Türkiye’de ev-dışı gıda harcamasının gelecekte de artmaya devam edeceği beklenmektedir. Kişi başı ev-dışı gıda harcama miktarı dikkate alındığında 2015 yılı itibariyle Türkiye, Avrupa ve ABD’de sırasıyla 650 TL (250 \$), 2.335 TL (890 \$) ve 5.660 TL (2.150 \$) olduğu tespit edilmiştir (ETÜDER, 2016).

Bu bağlamda, Türkiye’de son yıllarda yaşam tarzlarında yaşanan değişim ve franchise tipi mekânlara olan talebin artması da dikkate alındığında ev-dışı tüketim pazarının hızla büyüyeceği, gelişmiş ülkeler tüketim trendini takip edeceği rahatlıkla söylenebilir. Öte yandan bu değişimin ne yönde gerçekleşeceği ise ev-dışı yemek yeme alışkanlıklarını etkileyen faktörlere bağlıdır. Bu faktörlerin belirlenmesi için gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda, çocuklu çekirdek aile yapısının, hanehalkını oluşturan aile fert sayısının, hanehalkı reisinin evli olmamasının, hanehalkı reisinin çalışıyor olmasının ve hanehalkı gelirinin görece yüksek olmasının, hanehalkının pazar alışkanlığının olmamasının ve hanenin otomobile sahip olmasının ev-dışı yemek yeme alışkanlığını pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ev-dışı gıda sektörünün bu bulguları dikkate alarak gelişimini yönlendirmesi, pazarın daha hızla ve sağlıklı olarak büyümesine imkân sağlayacaktır. Örneğin çocuklu aile yapısının ev-dışı yemek yeme alışkanlığını pozitif etkilemesi sektörün çocuklu ailelere hizmetini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, çocuk oyun alanlarına sahip, organik gıdaların servis edildiği, çocuk tuvaletlerinin ve bebek odalarının olduğu, çocuklarla ilgilenen görevlilerin olduğu, ailelerin dinlenebildikleri, sigara yasaklarına ciddi düzeyde riayet eden, hijyenin doğal ürünlerle sağlandığı mekânları öne çıkaracaktır. Pazara çıkma alışkanlığının olmaması, ev-dışı yemek yeme alışkanlığını pozitif etkilerken, müşterilerin taze meyve ve sebze ihtiyacını ev-dışında karşılamaları anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla sektördeki mekânların sunacağı taze meyve-sebze içerikli menüler ve/veya ikramlar müşterilerin oldukça ilgisini çekecektir. Yine otomobil sahipliğinin ev-dışı yemek yeme alışkanlığını pozitif etkilemesi, sektörün otopark ihtiyaçlarına cevap vermesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, otopark alanı olan, otoparka erişimde vale hizmeti veren mekânların büyüme potansiyeli daha yüksektir.

Kaynakça

- Akbay, C., & Bozoğlu, İ. (2005). Kahramanmaraş'ta ailelerin ev ve ev dışı gıda tüketim talebi ve tüketici davranışlarının ekonomik analizi. *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8(1), 122-131.
- Akbay, C., Yıldız Tiryaki, G., & Gül, A. (2007). Consumer characteristics influencing fast food consumption in Turkey. *Food Control*, 18(2007), 904-913.
- Amemiya, T. (1983). *Advanced econometrics*. Cambridge, MA.
- Angulo, A. M., Gil, J. M., & MUR, J. (2002). Spanish demand for food away from home: a panel data approach. *European Association of Agricultural Economists, International Congress, August 28-31, 2002, Zaragoza*. Erişim Tarihi: 20.01.2020, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24977/1/cp02fa31.pdf>.
- Bamiro, O. M., & Aran, O. (2012). Determinants of consumption of food away from home in Lagos Metropolis, Nigeria. *Research Journal of Social Science & Management*, 2 (5), 15-23.
- Bekar, A., & Gümüş Dönmez, F. (2016). Tüketicilerin dışarıda yemek yeme nedenlerine ilişkin bir değerlendirme. *Social Sciences (NWSASOS)*, 11 (1), 1-15.
- Bozoğlu, M., Bilgiç, A., Yen, S. T., & Huang, C. L. (2013). Household food expenditures at home and away from home in Turkey. Paper prepared for presentation at the Agricultural & Applied Economics Association's 2013 AAEA & CAES Joint Annual Meeting, Washington, DC, August 4-6.
- Çetinkaya, H. (2017). Tüketicilerin alışveriş merkezlerinde yemek yeme nedenleri ve tercihlerinin değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ocak, Ankara.
- Ertürk, M. (2018). Tüketicilerin dışarıda yemek yeme nedenleri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (3), 1203-1224.
- ETÜDER (Ev Dışı Tüketim Tedarikçileri Derneği). (2016). Ev dışında bir yılda 650 TL harcadık. Erişim Tarihi: 20.01.2020, <http://www.etuder.org.tr/2016/06/05/ev-disinda-bir-yilda-650-tl-harcadik/index.html>.
- Fabiosa, J. F. (2008). The food-away-from-home consumption, expenditure pattern in Egypt. Center for Agricultural and Rural Development, Iowa State University, Working Paper 08-WP 474, Erişim Tarihi: 16.04.2019, http://www2.econ.iastate.edu/research/webpapers/paper_12962.pdf.
- Fanning, J., Marsh, T., & Stiegert, K. (2002). Determinants of fast food consumption. *Western Journal of Agricultural Economics*, 27 (2).
- Greene, W. (2012). *Econometric analysis*. 7th edition, Pearson Education, USA.
- Gujarati, D. N. (1995). *Basic econometrics*. 3rd edition, McGraw-Hill International Editions, New York.
- Keelan, C. D., Henthon, M. M., & Newman, C. F. (2009). A double hurdle model of Irish households' food service expenditure patterns. *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 21 (4), 269-285.
- Kutluay Tutar, F., & Yazırlı, N. (2016). Hanehalkı ev dışı gıda tüketimini etkileyen faktörler: Nazilli örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1): 367-392.
- Lazaridis, P., & Drichoutis, A. (2005). Food consumption issues in the 21st century. In Soldatos, P. ve S. Rozakis (eds.), *The Food Industry in Europe*. Stamoulis, Athens, Greece: 21-33.
- Liu, H., Wahl, T. I., Bai, J., & Seale J. L. Jr. (2013). Understanding food away from home expenditures in urban China. Paper prepared for presentation at the Agricultural & Applied Economics Association's 2012 AAEA Annual Meeting, Seattle, Washington, August 12-14.

- Mancino, L., Todd, J., & Lin, B-H. (2009). Separating what we eat from where: measuring the effect of food away from home on diet quality. *Food Policy*, 34 (2009), 557-562.
- Naidoo, N., van Dam, R. M., Ng, S., Tan C. S., Chen, S., Lim, J. Y., Chan, M. F., Chew, L., & Rebello, S. A. (2017). Determinants of eating at local and western fast-food venues in an urban Asian population: a mixed methods approach. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14 (69), 1-12.
- NBSC (2012). National Bureau of Statistics of China. 1996-2011 Chinese statistical yearbook.
- Onurlubaş, E., Doğan, H. G., & Gürler, A. Z. (2015). Türkiye’de ev dışı gıda tüketimin durumu ve tüketici eğilimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 917-924.
- Piekut, M. (2016). Restaurants and hotels expenditure in Polish households of the elderly. *Economics and Management*, 8 (1), 80-90.
- Rufino, C. (2014). The pattern of consumption for food away from home (FAFH) of Modern Filipino households. Erişim Tarihi: 20.01.2020, https://www.researchgate.net/publication/269039321_The_Pattern_of_Consumption_for_Food_Away_From_Home_FAFH_of_Modern_Filipino_Households.
- Sa, A., Bonabana-Wabbi, J., & Sserunkuuma, D. (2012). Determinants of fast food consumption in Kampala, Uganda. *African Journal of Food, Agriculture, Nutrition and Development*, 12 (5).
- Terin, M. (2019). Determining factors in food away from home expenditure of Turkish households. *Applied Ecology and Environmental Research*, 17 (2), 3441-3455.
- Traş, M. F., & Şengül, S. (2017). Türkiye’de Ev dışı gıda tüketiminde kuşak etkisi: double hurdle yaklaşımı. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (35), 59-80.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019). Hanehalkı bütçe istatistikleri. Erişim Tarihi: 10.12.2019, http://tuik.gov.tr/MicroVeri/HBA_2017/turkce/index.html.
- USDA (ABD Tarım Bakanlığı) (2019). Food expenditure series. Erişim Tarihi: 16.04.2019, <https://www.ers.usda.gov/data-products/food-expenditure-series/food-expenditure-series/#Archived%20Food%20Expenditure%20Tables>.